

1

ΟΣΟ ΚΑΙ ΑΝ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΑΣΤΕΙΟ, ο Εντελβάις, ο παππούς του Μάρτιν, ήταν Ελβετός· ένας γεροδεμένος Ελβετός με πυκνά μουστάκια, ο οποίος τη δεκαετία του 1860 υπήρξε παιδαγωγός των παιδιών ενός κτηματία από την Αγία Πετρούπολη, του Ιντρίκοφ, και παντρεύτηκε τη μικρότερη κόρη του. Στην αρχή, ο Μάρτιν νόμιζε ότι το βελούδινο λευκό λουλουδάκι των Άλπεων, αυτή η μασκότη των ανθοκομικών συλλογών, ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του παππού του. Ούτε αργότερα, όμως, κατάφερε να εγκαταλείψει εντελώς αυτή την ιδέα. Τον παππού του τον θυμόταν ολοκάθαρα, αλλά με μία και μοναδική εμφάνιση και σε μία και μοναδική στάση: γέρο, ντυμένο από την κορφή ως τα νύχια στα λευκά, παχύ, με τα ανοιχτόχρωμα μουστάκια του, με ένα ψαθάκι στο κεφάλι, με ένα πικεδένιο γιλέκο καταστόλιστο με διάφορα μπρελόκ (από τα οποία το πιο εντυπωσιακό ήταν ένα μαχαιράκι σε μέγεθος νυχιού), να κάθεται σε ένα παγκάκι μπροστά στο σπίτι, στον ίσκιο μιας φτελιάς που σάλευε. Σε εκείνο ακριβώς το παγκάκι πέθανε ο παππούς, κρατώντας στην παλάμη του το αγαπημένο του χρυσό ρολόι που το καπάκι του θύμιζε χρυσό καθρεφτάκι. Η αποπληξία τον πρόλαβε πάνω σε εκείνη ακριβώς τη χειρονομία, και, σύμφωνα με την οικογενειακή παράδοση, οι δείκτες του ρολογιού σταμάτησαν μαζί με την καρδιά του.

Έπειτα, ο παππούς Εντελβάις διατηρήθηκε για πολλά χρόνια σε ένα ογκώδες δερμάτινο λεύκωμα με φωτογραφίες. Στον καιρό του ο κόσμος φωτογραφιζόταν με γούστο, χωρίς να βιά-

ζεται. Ήταν ένα εγχείρημα που όλοι το έπαιρναν πολύ σοβαρά· το μοντέλο έπρεπε να μείνει για μεγάλο διάστημα ακίνητο, καθώς η άδεια για ένα χαμόγελο δεν είχε ακόμα δοθεί – αυτό έγινε με την έλευση της στιγμιαίας φωτογραφίας. Στην πολυπλοκότητα της ηλιογραφίας¹ οφείλονταν το βαρύ ύφος και η σοβαρότητα στις αρρενωπές πόζες που έπαιρνε ο παππούς σε εκείνες τις κάπως κιτρινισμένες αλλά εξαιρετικής ποιότητας φωτογραφίες· ο παππούς στα νιάτα του, με το όπλο στο χέρι, με τη σκοτωμένη μπεκάτσα στα πόδια του, ο παππούς καβάλα στη φοράδα Ντέζι, ο παππούς καθισμένος στη ριγέ καρέκλα της βεράντας, με το μαύρο ντάτσχουντ² που δεν έλεγε να καθίσει ήσυχο και στη φωτογραφία βγήκε με τρεις ουρές. Και μόνο το 1918 ο παππούς Εντελβίαις εξαφανίστηκε οριστικά, επειδή το λεύκωμα με τις φωτογραφίες άρπαξε φωτιά, το ίδιο και το τραπέζι που πάνω του ήταν ακουμπισμένο το λεύκωμα, και στην πραγματικότητα ολόκληρο το εξοχικό, το οποίο, μες στη βλακεία τους, πυρπόλησαν οι μουζικοί του γειτονικού χωριού, αντί να επωφεληθούν πουλώντας τα έπιπλα του κτήματος.

Ο πατέρας του Μάρτιν ήταν δερματολόγος, και μάλιστα διάσημος. Όπως ο παππούς, έτσι και αυτός είχε κατάλευκο δέρμα, ήταν παχύς, του άρεσε στον ελεύθερο χρόνο του να ψαρεύει γωβιούς και διέθετε μια μεγαλειώδη συλλογή από εγχειρίδια, ξίφη, καθώς και μακρουλές πιστόλες του παλιού καιρού, εξαιτίας των οποίων οι χειριστές πιο σύγχρονων όπλων κόντεψαν να τον στείλουν στο εκτελεστικό απόσπασμα. Την άνοιξη του 1918 πήρε βάρος, τον έπιασε δύσπνοια και, γύρω στον Μάρτιο, πέθανε υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες. Η γυναίκα του, η Σοφία Ντμίτριεβνα, ζούσε εκείνο τον καιρό με τον γιο

1. Ηλιογραφία: ο πρόγονος της σύγχρονης φωτογραφίας.

2. Ντάτσχουντ (dachshund): ράτσα κοντοπόδαρων κυνηγόσκυλων.

τους κάπου κοντά στη Γιάλτα. Η μικρή πόλη περνούσε από το ένα καθεστώς στο άλλο και επικρατούσε μια παράξενη κατάσταση.

Η Σοφία ήταν μια ροδοκόκκινη νέα γυναίκα, γεμάτη φακίδες, με έναν μεγάλο κότσο από ανοιχτόχρωμα μαλλιά, με φρύδια ανασηκωμένα, που πύκνωναν κοντά στη ρίζα της μύτης αλλά έσβηναν καθώς πλησίαζαν στους κροτάφους, και με τρυπούλες στους μακρουλούς λοβούς των τρυφερών αυτιών της, όπου κάποτε είχε περάσει σκουλαρίκια. Δεν είχε περάσει πολύς καιρός που στο εξοχικό τους στον Βορρά, με πάθος και δεξιοτεχνία, έπαιζε τένις στο γήπεδο του πάρκου που είχε δημιουργηθεί από τη δεκαετία του 1880. Το φθινόπωρο, με τις ώρες έκανε βόλτες με ένα μαύρο ποδήλατο μάρκας Ένφιλντ στις αλέες του πάρκου τους, πάνω σε χαλιά από ξερόφυλλα που θρόιζαν, ή πάλι πήγαινε πεζή ακολουθώντας την απαλή καμπή της δημοσιάς, και έβγαζε όλη εκείνη τη διαδρομή που αγαπούσε από παιδί, από το Όλχοβο ως το Βοσκρεσένσκ, ανεβοκατεβάζοντας σαν σκληραγωγημένος πεζοπόρος τη μύτη του ακριβού της μπαστουνιού με την κοραλλένια λαβή. Στην Αγία Πετρούπολη ήταν γνωστή ως μανιώδης αγγλόφιλη, και τη φήμη αυτή την απολάμβανε· συζητούσε με ευλωτία θέματα όπως οι πρόσκοποι ή ο Κίπλινγκ, και έβρισκε ευχάριστες τις επισκέψεις στο αγγλικό κατάστημα Ντριου, όπου, από τις σκάλες ακόμα, με φόντο μια μεγάλη αφίσα (μια γυναίκα που έλουζε με πλούσια σαπουνάδα το κεφάλι ενός μικρού παιδιού), σε υποδεχόταν μια υπέροχη μυρωδιά σαπουνιού και λεβάντας, ανακατεμένη με κάτι ακόμα, κάτι που υπονοούσε στρογγυλές καουτσουκένιες λεκάνες, μπάλες ποδοσφαίρου, και βαριές, στρογγυλές, σφιχτά “φασκιωμένες” χριστουγεννιάτικες πουτίγκες. Είναι αυτονόητο ότι τα πρώτα βιβλία του Μάρτιν ήταν στα αγγλικά: η Σοφία Ντιμίτριεβνα φοβόταν σαν την πανούκλα

το ρωσικό παιδικό περιοδικό *Ζαντουσέβνοε Σλόβο*,³ και του ενέπνευσε τέτοια απέχθεια για τις νεαρές ηρωίδες της μαντάμ Τσάρσκαγια⁴ με το μελαχρινό τους δέρμα και τους τίτλους τους, ώστε στη συνέχεια ο Μάρτιν να φοβάται οποιοδήποτε βιβλίο γραμμένο από γυναίκα και να νιώθει, ακόμα και μέσα στα καλύτερα από αυτά, την ασυναίσθητη επιδίωξη εκ μέρους μιας μεσόκοπης και ίσως τροφαντής κυρίας να στολιστεί με ένα ωραίο όνομα και να κουλουριαστεί σαν γάτα σε έναν καναπέ. Η Σοφία Ντμίτριεβνα απεχθανόταν τα υποκοριστικά, φρόντιζε να μην τα χρησιμοποιεί και ενοχλούνταν όποτε ο σύζυγός της έλεγε: «Πάλι βηχαλάκι έχει ο πιτσιρίκος, για να δούμε μην έχει πυρετούλη». Άλλωστε, η ρωσική παιδική λογοτεχνία βρίθκει από ηχητικά παραλλαγμένες λέξεις όταν δεν διαπράττει το αμάρτημα της ηθικολογίας.

Αν το επίθετο του παππού του Μάρτιν άνθιζε στα βουνά, τότε το πατρικό της γιαγιάς, που με τη μαγική του προέλευση ξεχώριζε από τα διάφορα Βόλκοφ, Κουνίτσιν ή Μπέλκιν,⁵ παρέπεμπε στην πανίδα των ρωσικών μύθων. Μια φορά και έναν καιρό, στον τόπο μας τριγύριζαν ζώα θαυμαστά. Η Σοφία Ντμίτριεβνα όμως έβρισκε τα ρωσικά παραμύθια άχαρα, σκληρά και τρισάθλια, τα ρωσικά λαϊκά τραγούδια ανόητα, τα ρωσικά αινίγματα βλακώδη, και δεν πολυπίστευε στην περίφημη παραμάννα του Πούσκιν· για αυτήν έλεγε ότι την επινόησε ο ίδιος ο ποιητής, μαζί με τα παραμύθια της, τις βελόνες του πλεξίματος και τη θλίψη της.⁶ Έτσι, στα πρώτα παιδικά

3. Λόγος ειλικρίνειας (*Задушевное слово*) ήταν ο τίτλος αυτού του παιδικού περιοδικού.

4. Λίντια Αλεξέγεβνα Τσάρσκαγια (1875-1930): Συγγραφέας παιδικών βιβλίων και ηθοποιός.

5. Λογοπαίγνιο με τα επίθετα Βόλκοφ (από το волк – λύκος), Κουνίτσιν (куница – κουνάβι), Μπέλκιν (белка – σκίουρος).

6. Η διάσημη παραμάννα του Πούσκιν ήταν η Αρίνα Ροντινόβνα (1758-

του χρόνια, ο Μάρτιν δεν κατάφερε να εξοικειωθεί με κάτι το οποίο στη συνέχεια, μέσα από το πρισματικό κύμα της μνήμης, θα μπορούσε να προσθέσει περισσότερη μαγεία στη ζωή του. Η μαγεία όμως, έτσι κι αλλιώς, δεν έλειψε από τη ζωή του, και δεν είχε λόγους να λυπάται επειδή στα παιδικά του χρόνια δεν ήταν ο περιπλανώμενος Ρώσος πολεμιστής Ρουσλάν, αλλά ο δυτικός αδελφός του, αυτός που αφύπνισε τη φαντασία του. Άλλωστε, τι σημασία έχει από πού προέρχεται η ευγενής ώθηση η οποία συγκινεί και κινητοποιεί την ψυχή, καταδικάζοντάς τη στη συνέχεια να μην πάψει ποτέ πια να κινείται;

2

ΣΤΟΝ ΑΝΟΙΧΤΟΧΡΩΜΟ ΤΟΙΧΟ, πάνω από το μικρό στενό κρεβατάκι με το λευκό πλέγμα από σχοινί στα πλάγια και μια εικόνα στο κεφάλι του (με τη βερνικωμένη καφετιά όψη ενός αγίου παισιωμένη με αλουμινόχαρτο, με βαθυκόκκινο βελούδο στο κάτω μέρος συν κάτι άλλο φαγωμένο από τον σκόρο ή από τον ίδιο τον Μάρτιν), κρεμόταν μια ακουαρέλα: ένα πυκνό δάσος με ένα στριφογυριστό μονοπάτι που χανόταν στο βάθος του. Και σαν να μην έφτανε αυτό, σε ένα από τα αγγλίζικα βιβλιάρια που διάβαζε μαζί με τη μητέρα του –και πόσο αργά και αινιγματικά πρόσφερε η μητέρα του τις λέξεις ώσπου να φθάσει στο τέλος της σελίδας, πώς γούρλωνε τα μάτια της ακου-

1828). Ήταν δουλοπάροικος που ανήκε στην οικογένεια του ποιητή, και σε όλη του τη ζωή εκείνος διατήρησε μαζί της μια πολύ τρυφερή σχέση, της αφιέρωσε ποιήματα και την ανέφερε επανειλημμένως στις επιστολές του.

μπώντας στο βιβλίο το λευκό χεράκι της με τις ανοιχτόχρωμες φακίδες, και ρωτούσε: «Λοιπόν, τι νομίζεις πως έγινε παρακάτω;»— υπήρχε μια ιστορία για μια εικόνα με ένα ολόιδιο μονοπάτι μέσα στο δάσος, ακριβώς πάνω από το κρεβάτι ενός αγοριού που κάποτε, έτσι όπως ήταν με το νυχτικό του, σκαρφάλωσε από το κρεβάτι του στην εικόνα και πήρε το μονοπάτι που χανόταν μέσα στο δάσος. Ο Μάρτιν αναστατωνόταν στη σκέψη πως ίσως η μητέρα του να παρατηρούσε την ομοιότητα ανάμεσα στην ακουαρέλα του τοίχου και στον πίνακα στο βιβλίο. Τότε, κατά τους υπολογισμούς του, η μητέρα του θα φοβόταν και θα απέτρεπε το νυχτερινό ταξίδι ξεκρεμώντας από εκεί τον πίνακα. Γι' αυτό και κάθε φορά που προσευχόταν στο κρεβάτι του προτού κοιμηθεί (στην αρχή έλεγε μια σύντομη προσευχή στα αγγλικά: «Ιησού, τρυφερέ και πράε Εσύ, άκου το μικρό παιδί», και έπειτα το «Πάτερ ημών» στα σλαβονικά), ψελλίζοντας στα γρήγορα και προσπαθώντας να γονατίσει πάνω στο μαξιλάρι, πράγμα που η μητέρα του θεωρούσε αταίριαστο με την ασκητική πρακτική, ο Μάρτιν παρακαλούσε τον Θεό να μην προσέξει η μητέρα του το δελεαστικό μονοπάτι ακριβώς πάνω από το κεφάλι του. Όταν στα νιάτα του θυμόταν εκείνο τον καιρό, αναρωτιόταν μήπως πήδησε κάποτε στ' αλήθεια από το κεφαλάρι του κρεβατιού μες στον πίνακα και αυτό αποτέλεσε την αφετηρία εκείνης της ευτυχισμένης και βασανιστικής περιπλάνησης στην οποία μετατράπηκε ολόκληρη η ζωή του. Αναπολούσε θαρρείς το παγερό άγγιγμα της γης, τα πράσινα σούρουπα του δάσους, τις καμπές του μονοπατιού, που εδώ κι εκεί το διέσχιζε μια ροζιασμένη ρίζα, τους κορμούς των δέντρων που αγνοφαινονταν καθώς περνούσε τρέχοντας δίπλα τους ξυπόλυτος, και την παράξενη σκοτεινή ατμόσφαιρα, τη γεμάτη παραμυθένιες δυνατότητες.

Η γιαγιά Εντελβάις, το γένος Ιντρίκοβα, στα νιάτα της

ασχολούνταν με πάθος με τις ακουαρέλες και, καθώς ανακάτευε το γαλάζιο με το κίτρινο πάνω στην πορσελάνινη παλέτα της, μάλλον δεν θα μπορούσε να μαντέψει ότι μια μέρα ο εγγονός της θα περιπλανιόταν μες στην πρασινάδα που είχε δημιουργήσει. Η συγκίνηση που ανακάλυπτε ο Μάρτιν και η οποία, με διαφορετικές εκφάνσεις και διαφορετικούς συνδυασμούς, τον συνόδευε από εκείνο τον καιρό σε όλη του τη ζωή ήταν, όπως αποδείχθηκε, εκείνη ακριβώς η αίσθηση την οποία η μητέρα του ήλπιζε να αναπτύξει μέσα του, έστω και αν ποτέ δεν κατάφερε να βρει ένα όνομα για αυτήν. Ήξερε απλώς ότι κάθε βράδυ όφειλε να ταΐζει τον Μάρτιν, ότι ακριβώς ταΐζε την ίδια η μακαρίτισσα η γκουβερνάντα της, η σοφή κυρία Μπρουκ, ο γιος της οποίας συνέλεγε ορχιδέες στο Βόρνεο, πέταξε πάνω από τη Σαχάρα με αερόστατο και πέθανε σε ένα τουρκικό χαμάμ όταν εξερράγη ένας λέβητας. Εκείνη διάβαζε και ο Μάρτιν άκουγε γονατιστός πάνω σε μια καρέκλα, με τους αγκώνες στηριγμένους στο στρογγυλό τραπεζάκι που το φώτιζε μια λάμπα, και της ήταν πολύ δύσκολο να σταματήσει και να τον πάει στο κρεβάτι, καθώς πάντα την παρακαλούσε να του διαβάσει κι άλλο. Μερικές φορές, εκείνη τον πήγαινε επάνω, στο παιδικό δωμάτιο, κουβαλώντας τον στην πλάτη της, και αυτό το έλεγαν «Ο ξυλοκόπος». Την ώρα του ύπνου τού έδιναν ένα εγγλέζικο μπισκότο από ένα τσίγκινο κουτί ντυμένο με γαλάζιο χαρτί. Τα μπισκότα που βρίσκονταν πάνω πάνω ήταν υπέροχα καθώς ήταν βουτηγμένα σε ζάχαρη. Έπειτα έρχονταν μπισκότα με πιπερόριζα και καρύδα. Και το θλιβερό εκείνο βράδυ που θα έφθανε στον πάτο του κουτιού, θα έπρεπε να συμφιλιωθεί με τα τρίτης κατηγορίας μπισκότα, που ήταν απλά και άνοστα.

Τίποτα δεν πήγαινε χαμένο με τον Μάρτιν· ούτε τα τραγανιστά εγγλέζικα μπισκότα, ούτε οι περιπέτειες των ιπποτών του βασιλιά Αρθούρου. Πόσο γλυκιά ήταν η στιγμή εκείνη όπου

ένας νεαρός –ανιψιός ίσως του σερ Τρίστραμ– φόρεσε για πρώτη φορά, κομμάτι κομμάτι, τη γυαλιστερή, γεμάτη καμπύλες πανοπλία του και πήγε στην πρώτη του μονομαχία; Υπήρχαν επίσης και εκείνα τα μακρινά, τα στρογγυλά νησιά όπου μια κοπέλα τα αγναντεύει από την ακτή ενώ τα ρούχα της ανεμίζουν στον αέρα και ένα εκπαιδευμένο γεράκι κουρνιάζει στον καρπό της. Και ο Σεβάχ ο Θαλασσινός με το κόκκινο μαντίλι και το χρυσό σκουλαρίκι περασμένο στο αυτί του. Και το Φίδι της Θάλασσας, που με τους γκρίζους δακτυλίους του ξεπροβάλλει από το νερό και απλώνεται ως την άκρη του ορίζοντα. Και το παιδί που ανακάλυψε το σημείο όπου η άκρη του ουράνιου τόξου βυθιζόταν στη γη. Και σαν ηχώ όλων αυτών, σαν μία συναφής εικόνα, ερχόταν το θαυμάσιο μοντέλο μιας ατέλειωτης κλινάμαζας με ξύλινη επένδυση στη βιτρίνα της Εταιρείας Κλιναμαζών και Μεγάλων Ευρωπαϊκών Ταχειών⁷ στη λεωφόρο Νιέφσκι, όπου τον έβγαλαν βόλτα μια θλιβερή, παγερή μέρα με χιονοστρόβιλο και εκείνος έπρεπε να φορέσει ένα μαύρο πλεχτό παντελόνι για το χιόνι πάνω από τις κάλτσες και το κοντό παντελονάκι του.

3

Η ΑΓΑΠΗ ΠΟΥ η μητέρα έτρεφε για τον Μάρτιν ήταν τόσο ζηλότυπη, τόσο άγρια και είχε τέτοια ένταση, που της βράχνιαζε θαρρείς την καρδιά. Όταν ο γάμος της διαλύθηκε και άρχισε να ζει σε διάσταση μαζί με τον Μάρτιν, εκείνος πήγαινε τις

7. Πρόκειται για τη Société des Wagons-Lits et des Grands Express Européens.